

Εργασία. Εκδημοκράτιση, Αποεμπορευματοποίηση, Απορρύπανση Work. Democratize, Decommodify, Remediate

Οι εργαζόμενοι άνθρωποι δεν είναι απλά διαχειρίσιμοι «ανθρώπινοι πόροι». Αυτό είναι ένα από τα βασικά διδάγματα της σημερινής κρίσης. Από τη φροντίδα για τους ασθενείς, την παράδοση φαγητού, φαρμάκων και άλλων ειδών πρώτης ανάγκης, μέχρι την εκκαθάριση των απορριμμάτων και του ανεφοδιασμού για τα μανάβικά μας - οι άνθρωποι που συνεχίζουν τη ζωή τους εν μέσω της πανδημίας είναι ζωντανή απόδειξη ότι η εργασία δεν είναι ένα απλό εμπόρευμα. Η ανθρώπινη υγεία και η φροντίδα των πιο ευάλωτων δεν μπορούν να διέπονται αποκλειστικά από τις δυνάμεις της αγοράς. Εάν αφήσουμε αυτά τα αγαθά στην αγορά, διατρέχουμε τον κίνδυνο να επιδεινώσουμε τις ανισότητες, σε σημείο που μπορεί να κοστίσει ακόμα και τη ζωή των λιγότερο προνομιούχων. Πώς θα αποφύγουμε ένα τέτοιο ενδεχόμενο; Με τη συμμετοχή των εργαζομένων σε αποφάσεις που σχετίζονται με τη ζωή και το μέλλον τους στο χώρο της εργασίας τους – δηλαδή με τον εκδημοκρατισμό των επιχειρήσεων. Με την αποεμπορευματοποίηση της εργασίας – δηλαδή διασφαλίζοντας συλλογικά την χρήσιμη απασχόληση για όλους. Και ενώ αντιμετωπίζουμε τον κίνδυνο περιβαλλοντικής κατάρρευσης, αυτές οι πολιτικές θα μας επέτρεπαν να διασφαλίσουμε την αξιοπρέπεια όλων, συνενώνοντας τη συλλογική μας δύναμη και προσπάθεια για να διατηρήσουμε βιώσιμα τη ζωή μας στον πλανήτη.

Γιατί *εκδημοκρατισμός*; Κάθε πρωί, άντρες και γυναίκες σηκώνονται για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες όλων μας, εμάς που μπορούμε να παραμείνουμε σε καραντίνα. Μας προσέχουν νυχθημερόν. Η αξιοπρέπεια της λειτουργίας τους δεν χρειάζεται εξήγηση πέρα από την εύγλωττα απλή έννοια του «αναγκαίου εργαζόμενου». Ο καπιταλισμός κρατάει την έννοια αυτή συστηματικά κρυμμένη κάτω από μια άλλη, την έννοια του «ανθρώπινου πόρου». Οι άνθρωποι ωστόσο δεν είναι πόροι, όπως οι «φυσικοί πόροι». Χωρίς τη δική τους επενδύση εργασίας δεν θα υπήρχαν ούτε παραγωγή ούτε υπηρεσίες ούτε επιχειρήσεις.

Κάθε πρωί, άντρες και γυναίκες σε καραντίνα σηκώνονται για να εκπληρώσουν εξ αποστάσεως την εργασιακή τους αποστολή. Δουλεύουν νυχθημερόν. Σε πείσμα όλων εκείνων που λένε ότι οι εργαζόμενοι δεν είναι αξιόπιστοι, ότι χρειάζονται εξωτερική εποπτεία και πειθαρχία, αυτοί οι εργαζόμενοι αποδεικνύουν το αντίθετο. Αποδεικνύουν πρωί-βράδυ ότι οι εργαζόμενοι δεν είναι απλά παραγωγικοί πόροι, όπως όλοι οι άλλοι: είναι το κλειδί για την επιτυχία των εργοδοτών τους. Και μολονότι οι εργαζόμενοι συγκροτούν την αποφασιστική ραχοκοκκαλιά της εταιρείας, παραμένουν, ως επί το πλείστον, αποκλεισμένοι από τη συμμετοχή στην διακυβέρνηση του εργασιακού τους χώρου. Το δικαίωμα αυτό μονοπωλείται από τους ιδιοκτήτες κεφαλαίου.

Στο ερώτημα πώς οι εταιρείες και πώς η κοινωνία, στο σύνολό της, μπορεί να αναγνωρίσει τη συνεισφορά των εργαζομένων σε περιόδους κρίσης, η απάντηση είναι η εκδημοκράτιση της επιχείρησης. Φυσικά πρέπει να περιορίσουμε την εισοδηματική ανισότητα μεταξύ των εργαζομένων, καθώς και να αυξήσουμε το εισόδημα των λιγότερο προνομιούχων - αλλά αυτά από μόνα τους δεν είναι αρκετά. Μετά από δύο Παγκόσμιους Πολέμους, η αναμφισβήτητη συνεισφορά της γυναίκας στην κοινωνία την βοήθησε να κερδίσει το δικαίωμα ψήφου. Με παρόμοιο τρόπο, ήρθε ο καιρός για την αναγνώριση των εργαζομένων στον χώρο της εργασίας τους.

Η εκπροσώπηση των επενδυτών εργασίας εγκαθιδρύθηκε στην Ευρώπη μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μέσω του θεσμού των Εργατικών Συμβουλίων. Σήμερα, ωστόσο, τα αντιπροσωπευτικά αυτά όργανα έχουν, στην καλύτερη περίπτωση, πολύ περιορισμένη φωνή στην διακυβέρνηση των επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα παραμένουν θεσμικά υποτελείς στις επιλογές των μάντζερ, οι οποίοι διορίζονται από τους μετόχους. Τα Συμβούλια δεν μπόρεσαν να σταματήσουν ή να επιβραδύνουν την ορμή της συσσώρευσης κεφαλαίου προς

το συμφέρον των μονοπωλίων, ούτε να περιορίσουν την καταστροφή του περιβάλλοντος. Για να κάνουν κάτι τέτοιο, τα Συμβούλια πρέπει να αποκτήσουν τα ίδια δικαιώματα με τα υφιστάμενα διοικητικά συμβούλια. Πρέπει δηλαδή η διακυβέρνηση των επιχειρήσεων να απαιτεί κάτι σαν διπλή πλειοψηφία, με έγκριση από το σώμα που θα αντιπροσωπεύει τους εργαζομένους και από το σώμα που θα αντιπροσωπεύει τους μετόχους. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, εφαρμόστηκαν σταδιακά στη Γερμανία, στις Κάτω Χώρες και στη Σκανδιναβία μορφές συνδιαχείρισης (*mitbestimmung*) των μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες αποτέλεσαν κρίσιμο βήμα για να δωθεί φωνή στους εργαζομένους. Ωστόσο αυτή η συνδιαχείριση δεν επαρκεί για την εκχώρηση πραγματικής πολιτικής νομιμοποίησης στις επιχειρήσεις. Ακόμη και στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου τα δικαιώματα αυτοοργάνωσης των εργαζομένων και των συνδικαλιστικών οργανώσεων έχουν σε μεγάλο βαθμό κατασταλεί, υπάρχει πλέον αυξανόμενη πίεση να δοθεί στους εργαζομένους το δικαίωμα να εκλέγουν αντιπροσώπους στα διοικητικά συμβούλια με ενισχυμένη πλειοψηφία. Κάποια ζητήματα, όπως η επιλογή του Διευθύνοντος Συμβούλου, ο καθορισμός εταιρικών στρατηγικών και η κατανομή κερδών παραείναι σημαντικά για να μείνουν στα χέρια των μετόχων. Δηλαδή η προσωπική επένδυση εργασίας, η επένδυση μυαλού και σώματος, η επένδυση ψυχικής υγείας - η ίδια η ζωή - πρέπει να συνοδεύονται από ένα συλλογικό δικαίωμα κύρωσης και αρνησικυρίας σε αυτά τα ζητήματα.

Γιατί αποεμπορευματοποίηση; Αυτή η κρίση δείχνει επίσης ότι η εργασία δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εμπόρευμα, ότι δηλαδή οι μηχανισμοί της αγοράς δεν μπορούν να διαφεντεύουν τις επιλογές και τη ζωή της κοινωνίας μας. Εδώ και χρόνια, οι θέσεις εργασίας και η προσφορά στον τομέα της υγείας υπόκεινται στην γενική αρχή της κερδοφορίας. Ωστόσο η πανδημία αποκαλύπτει το βαθμό στον οποίο η αρχή αυτή μας έχει παραπλανήσει. Κάποιες στρατηγικές και συλλογικές ανάγκες πρέπει απλά να ανοσοποιηθούν από τη λογική της αγοράς. Ο αυξανόμενος αριθμός νεκρών σε όλο τον κόσμο είναι μια φρικτή υπενθύμιση ότι κάποια πράγματα δεν πρέπει ποτέ να αντιμετωπίζονται ως εμπορεύματα. Όσοι συνεχίζουν να υποστηρίζουν το αντίθετο μας βάζουν σε κίνδυνο με την επικίνδυνη ιδεολογία τους. Η υγεία και η ζωή μας σε αυτόν τον πλανήτη δεν μετρίουνται με γνώμονα το κέρδος.

Αποεμπορευματοποιημένη εργασία σημαίνει εξαίρεση ορισμένων τομέων από τους νόμους της λεγόμενης «ελεύθερης αγοράς». Σημαίνει επίσης ότι όλοι οι άνθρωποι θα έχουν πρόσβαση στην εργασία και την αξιοπρέπεια που εξασφαλίζει αυτή. Ένας τρόπος να γίνει αυτό είναι η κατοχύρωση του θεσμού της Εγγυημένης Εργασίας. Το άρθρο 23 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μας υπενθυμίζει ότι όλοι έχουν δικαίωμα στην εργασία. Η Εγγυημένη Εργασία θα έδινε σε κάθε πολίτη πρόσβαση σε εργασία, ώστε να ζει με αξιοπρέπεια. Θα έδινε επίσης ώθηση στη συλλογική μας ικανότητα να αντιμετωπίσουμε τις πολλές πειστικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε σήμερα. Η Εγγυημένη Εργασία θα επέτρεπε στις τοπικές κυβερνήσεις να παρέχουν αξιοπρεπή εργασία, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην παγκόσμια προσπάθεια καταπολέμησης της περιβαλλοντικής κατάρρευσης. Σε όλον τον κόσμο, και ενώ η ανεργία αυξάνεται, τα προγράμματα Εγγυημένης Εργασίας μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο για τη διασφάλιση της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής σταθερότητας των δημοκρατικών μας κοινωνιών. (VAR. EUROP) Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να συμπεριλάβει ένα τέτοιο πρόγραμμα στην Πράσινη Συμφωνία που προτείνει. Κάτι τέτοιο απαιτεί επανεξέταση της αποστολής της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, ώστε να χρηματοδοτήσει αυτό το πρόγραμμα και να μεριμνήσει για τη μόνιμη ένταξή του στη ζωή κάθε πολίτη της ΕΕ. Ταυτόχρονα, ως αντικυκλική λύση στην επερχόμενη εκρηκτική ανεργία, ένα τέτοιο πρόγραμμα μπορεί να αποδειχτεί συμβολή-κλειδί για την ευρωπαϊκή ευημερία.

Γιατί απορρύπανση; Δεν πρέπει να αντιδράσουμε σήμερα με την ίδια αφέλεια που επιδείξαμε το 2008, όταν ανταποκριθήκαμε στην οικονομική κρίση με μια άνευ όρων διάσωση των τραπεζών, η οποία διόγκωσε το δημόσιο χρέος χωρίς να ζητάει τίποτα ως αντάλλαγμα. Εάν οι κυβερνήσεις μας παρέμβουν για να σώσουν τις επιχειρήσεις στην

επερχόμενη κρίση, τότε οι επιχειρήσεις πρέπει επίσης να πληρούν κάποιες βασικές δημοκρατικές αρχές. Στο όνομα των δημοκρατικών κοινωνιών που υπηρετούν, καθώς και στο όνομα της ευθύνης τους να εξασφαλίσουν βιώσιμα αυτούς τους θεσμούς, οι κυβερνήσεις μας οφείλουν να συναρτήσουν την ενίσχυση των επιχειρήσεων με ριζικές αλλαγές στη δομή και συμπεριφορά τους. Εκτός από την τήρηση αυστηρών περιβαλλοντικών προτύπων, οι εταιρείες πρέπει να υποχρεωθούν να πληρούν κάποιες δημοκρατικές προϋποθέσεις στην εσωτερική τους διακυβέρνηση. Οι δημοκρατικές επιχειρήσεις θα καθοδηγήσουν πιο εύκολα την επιτυχή μετάβαση από την περιβαλλοντική καταστροφή στην περιβαλλοντική ανάκαμψη και αναγέννηση όταν οι φωνές των πολλών που επενδύουν την εργασία τους αποκτήσουν το ίδιο βάρος με των λίγων που επενδύουν το κεφάλαιό τους σε στρατηγικές αποφάσεις. Εδώ και πολύ καιρό βλέπουμε τι συμβαίνει όταν η εργασία, ο πλανήτης και τα κέρδη του κεφαλαίου μπαίνουν στην ίδια ζυγαριά: πάντα χάνουν η εργασία και ο πλανήτης. Σύμφωνα με έρευνα του Τμήματος Μηχανικών του Πανεπιστημίου του Cambridge (Cullen, Allwood και Borgstein, *Envir. Sci. & Tech.* 2011 45, 1711–1718), γνωρίζουμε ότι υπάρχουν «εφικτές αλλαγές στο σχεδιασμό» και τη δομή των επιχειρήσεων που θα μπορούσαν να μειώσουν την παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας κατά 73%. Ωστόσο ... αυτές οι αλλαγές είναι εντάσεως εργασίας και απαιτούν στρατηγικές που συχνά είναι βραχυπρόθεσμα πιο δαπανηρές. Όσο οι επιχειρήσεις λειτουργούν ώστε να μεγιστοποιούν το κέρδος για τους επενδυτές κεφαλαίου και όσο η μη-ανανεώσιμη ενέργεια είναι βραχυπρόθεσμα φθηνή, γιατί να κάνει κάποιος τις αλλαγές που χρειάζονται; Ωστόσο, παρά τις προκλήσεις της μετάβασης σε μια πιο πράσινη οικονομία, ορισμένες επιχειρήσεις με κοινωνικό πνεύμα ή συνεργατική δομή, επιδιώκουν υβριδικούς στόχους που λαμβάνουν υπόψη οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα, ενώ ταυτόχρονα αναπτύσσουν δημοκρατική εσωτερική διακυβέρνηση, δείχνοντας έτσι τον δυναμικό θετικό αντίκτυπο του εναλλακτικού μοντέλου.

Ας μην γελιόμαστε πλέον: αν αφήσουμε τους επενδυτές κεφαλαίου από μόνους τους, τότε δεν θα μεριμνήσουν για την αξιοπρέπεια των επενδυτών εργασίας. Ούτε θα ηγηθούν της καταπολέμησης της περιβαλλοντικής καταστροφής. Υπάρχει, ωστόσο, μια εναλλακτική, βασισμένη στον εκδημοκρατισμό των επιχειρήσεων και της οικονομίας και στην αποεμπορευματοποίηση της εργασίας. Αν σταματήσουμε να αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους ως πόρους, τότε μπορούμε να επικεντρωθούμε μαζί στη βιώσιμη διατήρηση της ζωής πάνω σε αυτόν τον πλανήτη.

16/05/2020

Isabelle Ferreras (University of Louvain/FNRS-Harvard LWP), Julie Battilana (Harvard University), Dominique Méda (University of Paris Dauphine PLS), Julia Cagé (Sciences Po-Paris), Lisa Herzog (University of Groningen), Sara Lafuente Hernandez (University of Brussels-ETUI), Hélène Landemore (Yale University), Pavlina Tcherneva (Bard College-Levy Institute), Nicholas Vrousalis (Erasmus University Rotterdam), Alberto Alemanno (HEC Paris-NYU Law), Elizabeth Anderson (University of Michigan), Philippe Askénazy (CNRS-Paris School of Economics), Aurélien Barrau (CNRS et Université Grenoble-Alpes), Adelle Blackett (McGill University), Neil Brenner (Harvard University), Craig Calhoun (Arizona State University), Ha-Joon Chang (University of Cambridge), Erica Chenoweth (Harvard University), Joshua Cohen (Apple University, Berkeley, Boston Review), Christophe Dejours (CNAM), Olivier De Schutter (UCLouvain, UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights), Nancy Fraser (The New School for Social Research, NYC), Archon Fung (Harvard University), Javati Ghosh (Jawaharlal Nehru University), Stephen Gliessman (UC Santa Cruz), Hans R. Herren (Millennium Institute), Axel Honneth (Columbia University), Eva Illouz (EHESS, Paris), Sanford Jacoby (UCLA), Pierre-Benoit Joly (INRA - National Institute of Agronomical Research, France), Michele Lamont (Harvard university), Lawrence Lessig (Harvard University), David Marsden (London School of Economics), Chantal Mouffe (University of Westminster), Jan-Werner Müller (Princeton University), Gregor Murray (University of Montréal), Susan Neiman (Einstein Forum), Thomas Piketty (EHESS-Paris School of Economics), Michel Pimbert (Coventry University, Executive Director of Centre for Agroecology, Water and Resilience), Raj Patel (University of Texas), Katharina Pistor (Columbia University), Ingrid Robeyns (Utrecht University), Dani Rodrik (Harvard University), Saskia Sassen (Columbia University), Debra Satz

(Stanford University), Pablo Servigne PhD (in-Terre-dependent researcher), William Sewell (University of Chicago), Susan Silbey (MIT), Margaret Somers (University of Michigan), George Steinmetz (University of Michigan), Laurent Thévenot (EHESS), Nadia Urbinati (Columbia University), Jean-Pascal van Ypersele de Strihou (UCLouvain), Judy Wajcman (London School of Economics), Léa Ypi (London School of Economics), Lisa Wedeen (The University of Chicago), Gabriel Zucman (UC Berkeley), and 3000 more scholars from more than 600 universities across the globe.

The full list is available <https://democratizingwork.org/>